

Волохова Ірина Семенівна

доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів,

Одеський національний економічний університет

Volokhova Iryna Semenovna

Doctor of economic sciences,

Associate professor of Department of Finances

Odessa National Economic University

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПО ВИДАТКАХ

METHODOLOGY OF DETERMINATION OF DEGREE OF FINANCIAL DECENTRALIZATION ON CHARGES

Анотація. У результаті дослідження автором удосконалено методологію визначення ступеня фінансової децентралізації, деволуції та деконцентрації (зокрема бюджетної або фіскальної децентралізації, деволуції та деконцентрації) по видатках. Було визначено основні принципи в методології дослідження цих показників. Автором введені видаткові індикатори, які описують видаткові повноваження місцевого та регіонального самоврядування: від видатків на виконання необов'язкових власних повноважень до видатків на виконання делегованих повноважень. Аналогічно розподіляються за індикаторами та підіндикаторами видатки комунальних підприємств та фінансових установ. Удосконалена методологія надає можливість отримати об'єктивні показники, які допоможуть приймати рішення щодо передання та делегування видаткових повноважень органам місцевого та регіонального самоврядування.

Ключові слова: видатки, видаткові повноваження, місцеве та регіональне самоврядування, фінансова децентралізація, фінансова деволуція, фінансова деконцентрація.

Abstract. As a result of research an author methodology of determination of degree of financial decentralization, devolution and deconcentration is improved (in particular budgetary or fiscal decentralization, devolution and deconcentration) on charges. Basic principles were certain in methodology of research of these indexes. An author is enter expense indicators which describe expense plenary powers of local and regional self-government: from charges on implementation of optional own plenary powers to the charges on implementation of the delegated plenary powers. The charges of communal enterprises and financial institutions are like distributed after indicators and subindicators. The improved methodology gives possibility to get objective indexes which will help to make decision in relation to transferrableness and delegation of expense plenary powers the organs of local and regional self-government.

Keywords: charges, expense plenary powers, local and regional self-governments, financial decentralization, financial devolution, financial deconcentration.

Актуальність дослідження методології визначення ступеня фінансової децентралізації по видатках обумовлюють реформа адміністративно-територіального устрою і децентралізація доходних і видаткових повноважень влади, що проводяться.

Не виникає протиріч факт, що місцеве самоврядування найефективніше у вирішенні проблем муніципального і регіонального розвитку. Крім того, суб'єкти ухвалення рішень не лише повинні знаходитися найближче до громадян – жителів територіальних громад (муніципалітетів), але і включати останніх. Місцева і регіональна влада компетентніша в питаннях задоволення потреб населення відповідних територіальних одиниць порівняно із центральними органами влади. Крім того, фінансова децентралізація дозволяє реалізовувати на практиці принцип відповідності повноважень і відповідальності.

Поняттям фінансова, бюджетна і фіскальна децентралізація приділяють увагу, здебільше, зарубіжні учені, а останніми роками російські і українські. Багато учених безпідставно ототожнюють ці поняття.

На пострадянському просторі мало приділяється уваги дослідженню методології визначення ступеня фіскальної (бюджетної) децентралізації. Фінансова і фіскальна децентралізація підмінюється поняттями фінансової забезпеченості, фінансової незалежності і фінансової автономії регіонів, адміністративно-територіальних одиниць, територій, місцевих бюджетів, діяльності органів місцевого самоврядування, територіальних органів влади.

Як частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті¹, частка видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті и частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів² розраховується фінансове забезпечення. Деякі вчені визначають ступінь фінансового забезпечення місцевої влади (або мірило реальної фінансової самостійності місцевого самоврядування, або показник рівня самостійності місцевих бюджетів) як частку власних доходів місцевих бюджетів в їх загальному обсязі³, або як частку власних і закріплених доходів у загальних надходженнях місцевих бюджетів⁴. Луніна І.О., Кириленко О.П. та Лучка А.В. вважають, що фінансова незалежність органів місцевого самоврядування безпосередньо пов'язана із структурою доходів місцевих бюджетів⁵.

¹ Барецький В.І. (2005) Зміцнення фінансової автономії місцевої влади і самоврядування. Фінанси України, 1, 67.

² Сычев Н.Г., Таксир К.И. (2002) Финансово-экономические проблемы муниципальных образований: науч. Издание. М.: Финансы и статистика, 243. Поляк Г.Б. (1991) Финансы местных советов: науч. Издание. М.: Финансы и статистика, 85. Величко А.В. (1998) Бюджетный механизм инвестирования социальной инфраструктуры, 224. Витткэмпер Г.В., Козлов Г.Я., Авдонин В.С. (2006) Муниципальные и региональные процессы в условиях глобализации и европеизации: нем.-рос. проект: сборник. М.: КДУ, 383. Покась В.І. (2000) Формування основ фінансової автономії місцевого самоврядування. Фінанси України, 8, 68. Слухай С. (2002) Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій. К.: АртЕк, 20.

³ Хесин Я.Б. (1976) Пути повышения устойчивости доходной базы местных бюджетов. Финансы, 31. Швецов А.Н. (2004) Экономические ресурсы муниципального развития: финансы, имущество, земля. М.: Едиториал УРСС, 69. Лаврів М. (2003) Місцеві податки і збори як атрибут фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Регіональна економіка, 3, 201.

⁴ Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я. (2003) Державні фінанси в транзитивній економіці: навч. посібник. К.: Кондор, 178.

⁵ Луніна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. (2010) Диверсифікація доходів місцевих бюджетів; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. К., 7.

Пов'язаний показник фінансового забезпечення територій, місцевих бюджетів, регіонів і з коефіцієнтом автономії, який пропонується розглядати або як частку власних і закріплених доходів в сукупних надходженнях місцевого бюджету¹, або як співвідношення власних та закріплених доходів місцевих бюджетів², або як частку власних доходів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів³.

В. Кравченко фінансову автономію розглядає як самоврядування у сфері фінансів та ототожнює її з фінансовою незалежністю місцевих органів влади при виконанні покладених на них функцій. При цьому науковець вважає, що головним критерієм, який засвідчує фінансову автономію місцевих органів влади, є наявність у них прав прийняття рішень у сфері власних фінансів. Він також стверджує, що рівень фінансової автономії місцевих органів влади може бути визначено також системою кількісних показників. Це: питома вага видатків на реалізацію власних повноважень, питома вага обов'язкових видатків, питома вага видатків для забезпечення делегованих повноважень, питома вага власних доходів, питома вага власних і переданих (закріплених) доходів, питома вага доходів від місцевих податків і зборів та незв'язаних субсидій, а також – ступінь залежності від окремих доходних джерел і коефіцієнт податкоспроможності окремої адміністративно-територіальної одиниці чи територіального колективу⁴. На наш погляд, це найбільш вдала, серед українських вчених, пропозиція визначення рівня фінансової автономії (проте органів місцевого та регіонального самоврядування). Не зважаючи на це, вона також містить окремі недоліки:

¹ Тарангул Л.Л. (2003) Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): монографія. Ірпінь: Академія ДПС України, 196-197.

² Павлюк К.В. (2006) Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія. К.: НДФІ, 263.

³ Поляк Г.Б. (1991) Финансы местных советов: науч. Издание. М.: Финансы и статистика, 45. Чернявський О.П. (2004) Местное самоуправление Украины в контексте Европейской Хартии о местном самоуправлении. Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій: Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, викладачів та практичних працівників (14-15 жовтня 2004). Вінниця: «Ландо ЛТД», 15.

⁴ Кравченко В.І. (1999) Місцеві фінанси України. К.: Т-во «Знання», КОО, 89-92.

- відсутність інтегрального показника визначення рівня фінансової автономії;

- не враховується участь доходів і видатків органів місцевого та регіонального самоврядування в бюджетному вирівнюванні;

- не враховуються доходи та видатки органів самоорганізації населення, що звужує дослідження до сфери бюджетної автономії та незалежності;

- не враховується можливість місцевого та регіонального запозичення тощо.

Д. В. Нехайчук цілком слушно вважає, що методика визначення рівнів фінансової незалежності місцевого самоврядування має передбачати з'ясування ступеня самостійності органів місцевого самоврядування у всіх сферах їхньої фінансової діяльності: у питаннях формування та витрачання місцевого бюджету і здійснення місцевої бюджетної політики; формування та витрачання позабюджетних фондів фінансових ресурсів; організаційної фінансової діяльності суб'єктів комунальної власності на підвідомчій території; місцевих запозичень і місцевої боргової політики. Проте, замість неї, наводить процедуру оцінювання бюджетного забезпечення¹.

Ми поділяємо думку В. Кравченка щодо наведених визначень фінансової автономії та фінансової незалежності, але не місцевих органів влади, а органів місцевого та регіонального самоврядування. Залишається з'ясувати, як їх фінансова автономія та фінансова незалежність корелюється із фінансовою децентралізацією.

Децентралізація – це розширення і зміцнення прав і повноважень місцевого і регіонального самоврядування щодо незалежного ухвалення рішень і виконання, делегованих державною владою, повноважень. Відповідно, фінансова децентралізація – це розширення і зміцнення прав і повноважень місцевого і регіонального самоврядування щодо незалежного ухвалення рішень і виконання, делегованих державною владою, повноважень відносно розподілу

¹ Нехайчук Д.В. (2011) Формування механізму фінансового забезпечення сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика. – Сімферополь: Тарпан, 130.

і перерозподілу фінансових ресурсів з метою надання суспільних благ населенню. Фінансова децентралізація включає фінансову деконцентрацію і фінансову деволюцію. Остання тотожна фінансовій автономії або фінансовій незалежності місцевого і регіонального самоврядування.

Розробки зарубіжних науковців щодо визначення рівня фінансового забезпечення місцевих та регіональних урядів значно випереджають українські. Так, Х. Циммерман пропонує здійснення таких розрахунків:

- нетто-витрат, тобто витрат, які фінансуються з власних джерел доходів;
- співвідношення обов'язкових і добровільних витрат муніципалітетів;
- ступінь втручання ззовні у фінансову діяльність органів місцевого самоврядування¹.

Світовою спільнотою була упроваджена методологія визначення податкової (фіскальної) автономії і фіскальної децентралізації. В країнах ОЕСР також обґрунтовується необхідність дослідження видаткових повноважень. На їхню думку, витрати субцентральних урядів регулюються, або на них іншим образом впливає центральний уряд. Тому лише частка витрат дає невідповідне уявлення про субцентральну видаткову автономію².

Розуміючи необхідність більш детального дослідження видаткових повноважень, ОЕСР запроваджує індикатори, які відображають політичні ранжування прав субцентральних урядів на організацію, регулювання та фінансування надання суспільних благ в кількісних вимірах.

Дані пропонується отримувати через анкетування для кожної політичної області (напрямку витрат). Кодування відносно просте. Кожна відповідь до анкети була перетворена в низькорівневий індикатор, використавши коди (для федеральних держав: центральний рівень - 0, регіональний – 3, місцевий – 7, для постачальників суспільних благ – 10; для унітарних держав: центральний рівень – 0, місцевий – 5, для постачальників суспільних благ – 10). Чим нижчий рівень, до якого певний обов'язок, роль або завдання передані, тим більше

¹ Циммерманн Х. (2003) Муниципальные финансы: учебник. М.: Изд-во «Дело и Сервис», 110-125.

² Bach S., Blochliger H., Wallau D. (2009) The spending power of sub-central governments: a pilot study OECD Network on Fiscal Relations Across Levels of Government. Paris, 8, 4-5.

децентралізовані видаткові повноваження і вище значення індикатора (яке може легко бути перераховане у відсотки). Анкета структурована за п'ятьма індикаторами автономії:

- політична автономія (повноваження субцентральних урядів щодо визначення головної політики та головних аспектів надання суспільних благ (наприклад, субцентральні уряди зобов'язані чи ні надати певні послуги));

- бюджетна автономія (повноваження субцентральних урядів щодо бюджетних витрат);

- вхідна автономія (повноваження субцентральних урядів на встановлення вхідних аспектів надання суспільних благ (визначення штату, встановлення заробітної плати тощо));

- вихідна автономія (повноваження субцентральних урядів встановлювати та контролювати стандарти такі, як, наприклад, якість і кількість наданих послуг (наприклад, право визначити навчальні плани школи, право заснувати лікарню, право визначити ціни для місцевого міського транспорту, і т.п.);

- моніторинг і оцінка (повноваження субцентральних урядів проводити оцінку, моніторинг і еталонне тестування (наприклад фінансовий контроль, випробування школи, і т.п.).

Конструкція індикатора починається з низькорівневих індикаторів, які описують один специфічний аспект автономії. Використовуючи техніку випадкової ваги, з низькорівневих індикаторів формується п'ять горизонтальних індикаторів, які фактично представляють п'ять індикаторів автономії, зазначених вище. На підставі горизонтальних індикаторів формується єдиний високорівневий індикатор, що зображує право на видатки в одній субцентральній політичній області. Результати для високорівневого індикатора визначаються через арифметичний агрегат горизонтальних індикаторів, використовуючи техніку випадкової ваги.

«Ступінь автономії субнаціональних та місцевих влад у сфері боргової політики оцінюється на основі аналізу національного законодавства, який встановлює порядок субнаціональних запозичень, ступеня та механізмів контролю центральної влади за запозиченнями нижчестоящих органів влади, а також кількісних параметрів, що регулюють розміри бюджетного дефіциту, структуру та обсяг боргу»¹.

Варто надати належне започаткованій ОЕСР методології визначення ступеня бюджетної децентралізації, яка значно просунулася порівняно з використанням двох показників рівня децентралізації: частки субцентрального уряду у доходах та видатках консолідованих бюджетів та частки міжбюджетних трансфертів у доходах субцентрального бюджету. Проте, методологія ОЕСР потребує подальшого доопрацювання через наявність значних недоліків:

- використання за доходами об'єктивних, а за видатками суб'єктивних індикаторів;

- методологією ОЕСР не пов'язуються податкові повноваження з видатковими;

- методологією ОЕСР не визначається ступінь бюджетної деволуції та бюджетної деконцентрації;

- методологією ОЕСР не передбачається визначення ступеня фінансової децентралізації (не враховуються фінансові ресурси муніципальних підприємств, організацій та установ; фінансові ресурси органів самоорганізації населення).

Ми пропонуємо удосконалити методологію визначення ступеня фінансової децентралізації, деволуції та деконцентрації (зокрема бюджетної або фіскальної децентралізації, деволуції та деконцентрації) за видатками (методологія визначення ступеня фінансової децентралізації, деволуції та

¹ Чернявский А., Вартапетов К. (2004) Бюджетная децентрализация в странах с переходной экономикой. Вопросы экономики, 11, 130.

деконцентрації (зокрема бюджетної або фіскальної децентралізації, деволюції та деконцентрації) за доходами розглянута нами у попередніх виданнях¹).

Визначимо основні принципи в методології дослідження ступеня фінансової децентралізації, деволюції та деконцентрації:

1) права місцевого й регіонального самоврядування та їхніх органів повинні бути чітко розділені на делеговані та власні з повними або частковими повноваженнями;

2) максимально повинні бути використані об'єктивні критерії, методи, прийоми та показники;

3) методи та прийоми визначення ступеня фінансової децентралізації, деволюції та деконцентрації повинні бути якомога прозорішими та простішими, науково обґрунтованими;

4) при оцінці фінансової децентралізації, деволюції та деконцентрації повинні враховуватися всі витрати фінансових ресурсів місцевого й регіонального самоврядування та їх органів (бюджетних ресурсів, фінансових ресурсів комунальних підприємств та фінансових установ, що знаходяться у власності органів місцевого та регіонального самоврядування, фінансових ресурсів органів самоорганізації населення, місцевих та регіональних позик);

5) повинна враховуватися участь видатків місцевого й регіонального самоврядування та їхніх органів у фінансовому вирівнюванні.

Для визначення ступеня фінансової децентралізації, деволюції та деконцентрації вводимо групи індикаторів за видатками (позначаються великими латинськими літерами). Для відокремлення підіндикаторів додаються арабські цифри. Перша цифра означає розподіл індикаторів на підіндикатори першого порядку, друга – другого порядку.

Підіндикатори другого порядку введені з метою розподілу видатків на групи залежно від того, чи враховуються вони при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

¹ Волохова І. С. (2014) Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні. – Одеса: Атлант, 462 с.

Volokhova I.S. (2013) Methodology of determination of degree of financial decentralization on profits. European Applied Sciences. 1/2, 106-110.

Видаткові індикатори позначаються літерами VA-VD, де перша літера V означає видаткову групу індикаторів (таблиця 1 - 3).

Таб. 1

Видаткові індикатори (VA, VB) визначення ступеня фінансової децентралізації, деконцентрації та деволюції

Індикатор	Характеристика індикатора	Під-індикатор	Повноваження органів місцевого та регіонального самоврядування	Видатки враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів	
				ні	так
VA	Видатки на виконання органами місцевого та регіонального самоврядування власних обов'язкових повноважень	VA1	Самостійно встановлює видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання суспільних благ	VA11	VA12
		VA2	Самостійно встановлює лише видаткові нормативи та стандарти	VA21	VA22
		VA3	Самостійно встановлює лише способи надання суспільних благ	VA31	VA32
		VA4	Державна влада встановлює видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання суспільних благ	VA41	VA42
VB	Видатки на виконання органами місцевого та регіонального самоврядування власних обов'язкових повноважень	VB1	Самостійно встановлює видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання суспільних благ	VB11	VB12
		VB2	Самостійно встановлює лише видаткові нормативи та стандарти	VB21	VB22
		VB3	Самостійно встановлює лише способи надання суспільних благ	VB31	VB32
		VB4	Державна влада встановлює видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання суспільних благ	VB41	VB42

Таб. 2

Видаткові індикатори (VC, VD) визначення ступеня фінансової децентралізації, деконцентрації та деволюції

Індикатор	Характеристика індикатора	Під-індикатор	Повноваження органів місцевого та регіонального самоврядування	Видатки враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів	
				ні	так
VC	Видатки органів самоорганізації населення (без урахування бюджетних коштів)	X	X	X	X
VD	Витрати комунальних підприємств та фінансових установ (за винятком коштів, отриманих з бюджету)	VD1	Самостійно встановлює видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання благ	X	X
		VD2	Самостійно встановлює лише видаткові нормативи та стандарти	X	X
		VD3	Самостійно встановлює лише способи надання благ	X	X
		VD4	Державна влада встановлює видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання благ	X	X

Індикатори, що описують видатки місцевого та регіонального самоврядування, розміщені в порядку убування видаткових повноважень: від видатків на виконання необов'язкових власних повноважень до видатків на виконання делегованих повноважень.

Таб. 3

Видаткові індикатори (VF, VG) визначення ступеня фінансової децентралізації, деконцентрації та деволуції

Індикатор	Характеристика індикатора	Під-індикатор	Повноваження органів місцевого та регіонального самоврядування	Видатки враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів	
				ні	так
VF	Видатки на погашення позик та відсотків за ними	VF1	Позики комунальних підприємств і фінансових установ, гарантовані органами місцевого і регіонального самоврядування	X	X
		VF2	Самостійно встановлюють порядок запозичень та визначають структуру боргу	X	X
		VF3	Самостійно встановлюють порядок запозичень	X	X
		VF4	Самостійно визначають структуру боргу	X	VB32
		VF5	Відсутні повноваження	X	X
VG	Видатки на виконання органами місцевого та регіонального самоврядування делегованих повноважень	VG	Державною владою встановлюються видаткові нормативи та стандарти, а також способи надання суспільних благ	VG1	VG2

Видатки місцевих / регіональних бюджетів розподіляються за індикаторами та підіндикаторами відповідно до необхідності виконання власних та делегованих повноважень. Аналогічно розподіляються за індикаторами та підіндикаторами видатки комунальних підприємств та фінансових установ. При цьому, видатки, що здійснюються комунальними підприємствами, організаціями та установами за рахунок бюджетних коштів, не враховуються з метою усунення подвійного рахунку.

Кошти, отримані внаслідок запозичень, також розподіляються за видатковими індикаторами залежно від напрямків їхнього використання. Відповідно до напрямків використання запозичених коштів розподіляються за видатковими індикаторами сплачені відсотки. Повернення позик описується індикатором VF.

Індикатор VC описує витрачання коштів органами самоорганізації населення. При цьому також видатки органів самоорганізації населення, здійсненні за рахунок бюджетних коштів, з метою усунення подвійного обліку, не враховуються.

З метою визначення ступеня деволуції, деконцентрації та децентралізації по видатках необхідно за індикаторами та підіндикаторами згрупувати видатки місцевого та регіонального самоврядування. Отримані абсолютні дані за індикаторами та підіндикаторами необхідно віднести (розділити) відповідно до загального обсягу зведених видатків (державних видатків та видатків місцевого та регіонального самоврядування) держави та помножити на сто відсотків.

Сума розрахованих часток за всіма видатковими індикаторами буде ступенем децентралізації фінансових ресурсів по видатках, що виражена у відсотках до загальної суми видатків держави.

Сума часток за видатковими підіндикаторами VA11, VA21, VA31, VB11, VB21, VB31, VD1, VD2, VD3, VF1, VF2, VF3 та за індикатором VC визначає ступінь фінансової деволуції по видатках.

Таким чином, ступінь фінансової деволуції враховує частку фінансових ресурсів, що використовуються на виконання власних повноважень, у разі самостійного встановлення видаткових нормативів та стандартів та/або способів надання суспільних благ. Видатки не повинні брати участь під час бюджетного вирівнювання.

Сума часток решти видаткових підіндикаторів дорівнює ступеню фінансової деконцентрації по видатках.

Ступінь фінансової деволуції та ступінь фінансової деконцентрації в сумі дорівнює ступеню фінансової децентралізації.

Методологія визначення ступеня фінансової децентралізації дозволяє відповідно визначити ступені бюджетної або фіскальної децентралізації, деволуції та деконцентрації.

Отже, розробка етапів проведення фінансової децентралізації в країнах неможлива без відповідної оцінки досягнутого рівня фінансових деволуції,

деконцентрації, та, відповідно, децентралізації. Це обґрунтовує особливу актуальність дослідження методології визначення рівня відповідних показників. Наразі найповнішу інформацію спроможна надати методологія визначення бюджетної децентралізації ОЕСР, яка також повною мірою не оцінює фінансові аспекти діяльності місцевого та регіонального самоврядування.

У результаті дослідження автором удосконалено методологію визначення ступеня фінансової децентралізації, деволюції та деконцентрації по видатках. Було визначено основні принципи в методології дослідження цих показників, введені видаткові індикатори.

Удосконалена методологія надає можливість отримати об'єктивні показники, які допоможуть приймати рішення щодо передання та делегування видаткових повноважень органам місцевого та регіонального самоврядування.

Розглянуті питання є основою для подальших глибших прикладних розробок, пов'язаних з необхідністю проведення фінансової децентралізації в пострадянських країнах та інших країнах, для подальшого системного реформування їх територіальних фінансів з метою досягнення ефективної фінансової діяльності органів територіального самоврядування.

References

1. Baretskiy V.I. (2005) Zmitsnennya finansovoyi avtonomiyi mistsevoyi vladi i samovryaduvannya. Finansi Ukraini, 1, 67.
2. Syichev N.G., Taksir K.I. (2002) Finansovo-ekonomicheskie problemy munitsipalnyih obrazovaniy: nauch. Izdanie. M.: Finansi i statistika, 243.
3. Polyak G.B. (1991) Finansi mestnyih sovetov: nauch. Izdanie. M.: Finansi i statistika, 85.

4. Velichko A.V. (1998) Byudzhetniy mehanizm investirovaniya sotsialnoy infrastrukturyi, 224.
5. Vittkemper G.V., Kozlov G.Y., Avdonin V.S. (2006) Munitsipalnye i regionalnye protsessyi v usloviyah globalizatsii i evropeizatsii: nem.-ros. proekt: sbornik. M.: KDU, 383.
6. Pokas V.I. (2000) Formuvannya osnov finansovoyi avtonomiyi mistseвого samovryaduvannya. Finansi Ukrayini, 8, 68.
7. Sluhay S. (2002) Mizhbyudzhetni transferti u postsotsialistichnih krayinah: vid teorii do realiy. K.: ArtEk, 20.
8. Hesin Ya.B. (1976) Puti povyisheniya ustoychivosti dohodnoy bazyi mestnyih byudzhetov. Finansyi, 31.
9. Shvetsov A.N. (2004) Ekonomicheskie resursyi munitsipalnogo razvitiya: finansyi, imuschestvo, zemlya. M.: Editorial URSS, 69.
10. Lavriv M. (2003) Mistsevi podatki i zbori yak atribut finansovoyi avtonomiyi organiv mistseвого samovryaduvannya. Regionalna ekonomika, 3, 201.
11. Karlin M.I., Gorbach L.M., Novosad L.Y. (2003) Derzhavni finansy v tranzitivniy ekonomitsi: navch. posibnik. K.: Kondor, 178.
12. Lunina I.O., Kirilenko O.P., Luchka A.V. (2010) Diversifikatsiya dohodiv mistsevih byudzhetiv; NAN UkraYini; In-t ekon. ta prognozuv. K., 7.
13. Tarangul L.L. (2003) Opodatkuvannya ta regionalniy rozvitok (teoriya i praktika): monografiya. Irpin: Akademiya DPS Ukrayini, 196-197.
14. Pavlyuk K.V. (2006) Byudzhets i byudzhetniy protses v umovah tranzitivnoyi ekonomiki Ukrayini: monografiya. K.: NDFI, 263.

15. Polyak G.B. (1991) *Finansyi mestnyih sovetov: nauch. Izdanie*. M.: Finansyi i statistika, 45.
16. Chernyavskiy O.P. (2004) *Mestnoe samoupravlenie Ukrainyi v kontekste Evropeyskoy Hartii o mestnom samoupravlenii. Rozvitok finansovoyi sistemi Ukrayini v umovah rinkovih transformatsiy: Zbirnik materialiv II Vseukrayinskoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi vchenih, vikladachiv ta praktichnih pratsivnikiv (14-15 zhovtnya 2004)*. Vinnitsya: «Lando LTD», 15.
17. Kravchenko V.I. (1999) *Mistsevi finansi Ukrayini*. K.: T-vo “Znannya”, KOO, 89-92.
18. Nehaychuk D.V. (2011) *Formuvannya mehanizmu finansovogo zabezpechennya stalogo rozvitku regionu: teoriya, metodologiya, praktika*. – Simferopol: Tarpan, 130.
19. Tsimmermann H. (2003) *Munitsipalnye finansi: uchebnik*. M.: Izd-vo «Delo i Servis», 110-125.
20. Bach S., Blochliker H., Wallau D. (2009) *The spending power of sub-central governments: a pilot study OECD Network on Fiscal Relations Across Levels of Government*. Paris, 8, 4-5.
21. Chernyavskiy A., Vartapetov K. (2004) *Byudzhethnaya detsentralizatsiya v stranah s perehodnoy ekonomikoy. Voprosy ekonomiki*, 11, 130.
22. Volohova I. S. (2014) *Mistsevi finansi ta perspektivi poglublennya finansovoyi detsentralizatsiyi v Ukrayini*. – Odesa: Atlant, 462 s.
23. Volokhova I.S. (2013) *Methodology of determination of degree of financial decentralization on profits*. *European Applied Sciences*. 1/2, 106-110.